

HİKÂYE ANLATICISININ ARDINDAN

Can Öktemer

Walter Benjamin ünlü “Hikâye Anlatıcısı” adlı denemesinde, **Leskov** isimli Rus gezginden bahseder. Rusya’daki bir tren firmasında çalışan **Leskov**, bu sayede tüm Rusya’yı boydan boya gezebilmiştir. Onun gezginliğini farklı kılan ise gezdiği ve gördüğü yerlerde karşılaştığı hikâyeleri toplayıp bu hikâyeleri etrafına anlatmasıdır. **Leskov**’un hikâyesi bugün anladığımız anlamda turistik bir gezi değil tam aksine hikâyeler vasıtasıyla bir deneyim aktarımıdır. Bugünden bakınca **Leskov**’un sınırını çizdiği durum gezginlikle turistiklik arasındaki ince farktır bir anlamda. Turistiklik en nihayetinde metaya dönüşmüş kent tarihinin tüketimidir. **Leskov**’un seyahatleri ise doğrudan o an bulunulan yerdeki tekrarı pek mümkün olmayan deneyimdir, muhabbete girilen insanlardan toplanan hikâyelerdir. Bu yüzden gezginliğin deneyimi zamansızdır; turistlerin deneyimlediği anlar ise telefonun fotoğraf albümleriyle kısıtlıdır. Gezginin anıları ise her daim aklındadır. Deneyim biriciktir çünkü.

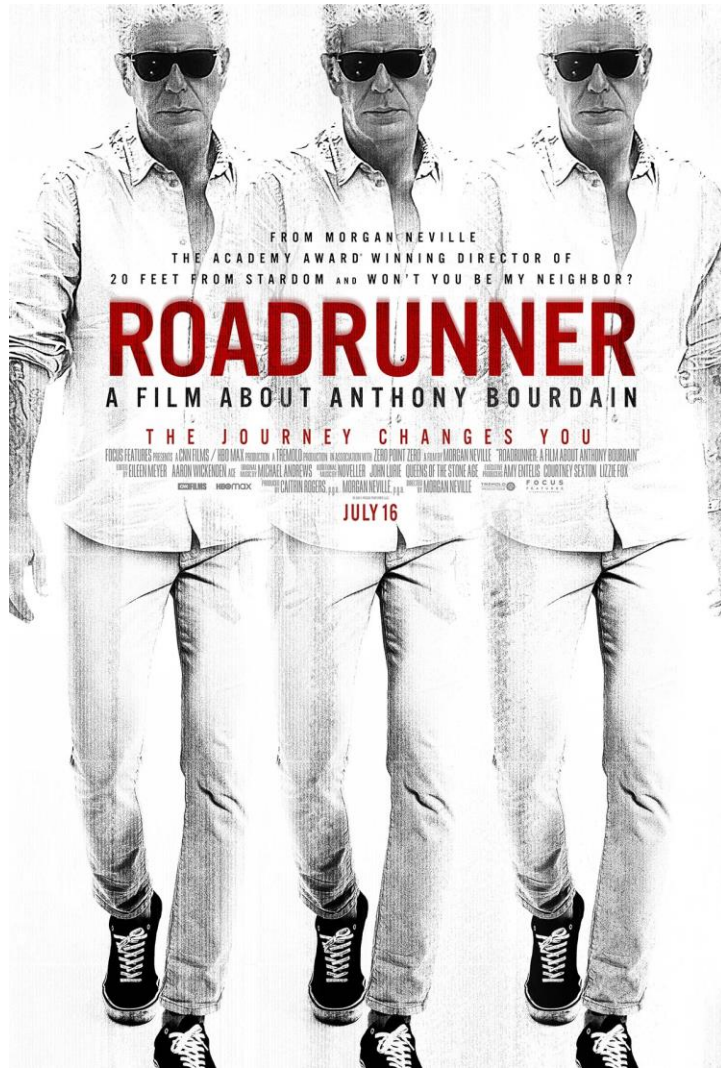

8 Haziran 2018 yılında trajik bir vedaıyla aramızdan ayrılan **Anthony Bourdain** de uzun yıllar televizyonda yaptığı yemek ve gezi programlarıyla ruhen yukarıda tarif etmeye çalıştığım gezginci personasına yakın biriydi. Uzun yıllar boyunca televizyona yaptığı yemek ve gezi temalı programlarda bize her daim “turist değil gezgin olun” tavsiyesinde bulunmuş, dünyanın en ücra köşelerinde bilinmedik yemekler eşliğinde, derinlikli sohbetin ortasında bulmuştu kendisini. **Bourdain**, gidilen yerleri metalaştırmadan doğrudan deneyimin kendisine odaklanıyordu. Yaptığı programların ilgi çekiciliğinin ana kaynağı buydu.

New York'ta şef olarak çalışan **Anthony Bourdain**'in hayatı 2000 yılında yazdığı *Mutfak Sırları* adlı kitapla değişmişti. Kitap ona hiç beklemediği bir şöhret getirmişti. Kitap yazılana kadar inişli çıkışlı bir kariyere sahip olan ve uyuşturucu bağımlılıklarıyla boğuşan **Bourdain**'in talihi, bu kitapla geri döndürülemez bir şekilde değişmişti. *Mutfak Sırları*, lokantalar hakkında tüyler ürperten gerçekleri filtresiz bir şekilde aktardığı kadar kaotik bir düzene sahip mutfak habitatu üzerine içeriden bilgiler veriyordu. Kitabın kısa sürede edindiği şöhret bir süre sonra **Bourdain**'e televizyon kapılarını da aralamıştı. 2005 yılında yayımlanan “Anthony Bourdain: No Reservation” adlı program kısa sürede büyük ilgi görmüş ve **Bourdain**'i dünyaca ünlü bir gezgin haline getirmişti. Her program dünyanın başka bir ülkesinde başka bir hikâyenin parçası olan **Bourdain**, gittiği yerlerde yemek, kültür ve sıradışı insan hikâyeleri topluyordu. **Bourdain**'in Leskovvari hikâye toplayıcılığı, kültürel meta haline gelmiş turistlik bakıştan ziyade doğrudan yaşanan deneyime odaklanması sebebiyle de ilgi görüyordu bir yerde. Bu sebeple onun aramızdan trajik bir şekilde ayrılışı birçok insanı derinden etkiledi. Dünyanın etrafında yersiz-yurtsuz bir şekilde dolaşan, içki içen, lezzetli görüldüğü kadar tuhaf yemekler yiyen, insanlarla sohbet eden ve politik duruşundan taviz vermeyen kişiliğiyle **Anthony Bourdain** insanların sevgilisi hatta iyi bir ekran dostu olmuştu. Ekranda egzotik mekânlarda içkiler içip yemekler yiyen, farklı insan hikâyeleri toplayan **Bourdain**'in ani kaybı birçok insan için beklenmedik bir vedaıydı. Bu bağlamda, bu sorulara yanıt aramaya çalışan, aynı zamanda gezginci şefin hayat öyküsünü derinlikli bir şekilde anlatmayı amaçlayan, 2021 yapımı, **Morgan Neville**'in yönetmenliğindeki *Roadrunner: A Film About Anthony Bourdain* isimli belgesele konu oldu.

Bourdain'in Dünyasından Parçalar

Biyografik belgesel çalışmalarının en büyük handikaplarından biri hikâyesi anlatılan kişiye dair yaklaşımdaki nesnellik sorunudur. Bu tür belgesellerde methiye ve magazin arasında ince bir çizgi vardır. Yapımlardaki mesafe kaybı hikâyenin objektifliğine zarar verir. En nihayetinde belgesel yapım kamerasını gerçek olaylara ve kişilere odaklar. **Roadrunner: A Film About Anthony Bourdain**'de Morgan Neville, Anthony Bourdain'in başarılarla dolu kariyerine odaklanmak yerine doğrudan onun kişiliğine, onun inişli çıkış hayat öyküsüne, karakterinin karanlık noktalarına temas etmeye çalışmış.

Belgeselin akışı, *Mutfak Sırları* kitabının yayımlandığı dönemden başlayıp Bourdain'in televizyon şöhreti olmaya başlamasına, mesleki olarak başarılar elde ederken özel hayatındaki değişimlere, boşanmalara, ani evlilik kararlarına ve

kızıyla olan ilişkisine odaklanıyor. Yönetmen ana hattı bu şekilde kurarken onun trajik sonuna dair ön hazırlıkları da bir taraftan başlatıyor. **Bourdain**'in kişiliğinin karanlık noktalarına, melankolik yapısına, aniden tetiklenen manik depresyonuna, bağımlılıklarına değiniyor. Örneğin gayet iyi kurgulanmış bir sekansla **Bourdain**'i Afrika ülkesinde domuz öldürüp nehre karışan kanlar arasında dikilerken görürken paralel sahnede kırmızı halı üzerinde ödül töreni için yürürken görüyoruz. Yönetmenin başarılı bir şekilde görselleştirdiği bu anlar onun karakterine dair de ipuçları veriyor.

Belgesel bir anlamda intihar kararının ardındaki nedenleri sorgulamaya açıyor. **Neville**, yukarıda da bahsetmeye çalıştığım gibi film boyunca ne **Bourdain**'i kahramanlaştırıyor ne de onu mahkeme salonuna çıkarıyor. Dünyaca ünlü şefin iç dünyasını olduğu gibi bize aktarmaya çalışmış. Film boyunca **Bourdain**'la sohbet edermiş gibi bir atmosfer yaratmış olması belgeselin duygu anlamında bize geçtiğinin göstergesi. Bununla beraber **Neville**, **Bourdain** dünyasına temas ederken kaygan zeminde oturduğunu fark ederek hikâyesini inşa etmeye çalışmış. Kaygan zemin dedim çünkü yönetmenin elinde ünlü, üstelik intihar etmiş bir kişinin hikâyesi var. Belgeselin akışı, doğrudan magazine veya sömürüye kaçabilir. **Neville**, tüm bu taşlı yolların farkında olarak hareket ederken yaşananlara mesafeye koymaya çalışmış. Bu noktada yönetmen klasik belgesel anlatılarıyla buluntu materyal kullanımını aynı potada eritmiş. Film boyunca bir taraftan **Bourdain** iç dünyasını seyirciye buluntu materyallerden oluşan video kayıtlarıyla açmış (Bu sahnelerin birçoğunda **Bourdain**'in kişiliği hakkında birçok detaya erişebiliyoruz. Hatta bir karede bizzat kendisini terapi koltuğunda bile görebiliyoruz), diğer taraftan onu tanıyanlardan (**Iggy Pop**, **John Lurie**, **Josh Homme** gibi isimler ekranda beliriyorlar) onun hikâyesini dinletmeyi tercih etmiş. Buluntu materyaller izleyiciyle **Bourdain**'i yan yana getiriyor, onları sohbet ettiriyor hem de geçmişteki olaylara dair görsel hafıza oluşmasını sağlıyor. Onu tanıyanların aktardığı hikâyeler ise bizi **Bourdain**'in pek bilmediğimiz yönleriyle tanıştırıyor. Bu anlamda ekrandaki denize karşı güzel bir gün batımında oturup, şarap içip yemek yiyen gezgin şefin iç dünyasının o kadar aydınlık olmadığını, tam aksine melankoliyle hedonizm arası bir yere sıkıştırdığını gösteriyor. Belgesel bu doğrultuda onun geçmişindeki bağımlılıkların ruhunun bir yerine saklandığını ve en beklenmedik anlarda ortaya çıkabildiğini, kaotik ruhsal durumların bir türlü sakinleşemediğini işaret ederek bizi kaçınılmaz sona hazırlıyor bir yerde.

Yönetmenin anlatısının en çok patinaj yaptığı nokta ise **Bourdain - Asia Argento** ilişkisi olmuş haliyle. Belgeselde bu hassas nokta bazen tam olarak korunamamış görünüyor. Şefin intihar etmeden önceki son ilişkisi olan **Asia Argento** belgeselde hiç konuşmuyor ama belgeseldeki hikâye akışı ve **Bourdain**'in çalışma arkadaşlarının bazılarının doğrudan onu suçlayıcı ifadeleri dikkatlerin **Asia Argento**'ya çevrilmesine yol açmış. Buradaki hassas terazinin kaybı hem geçmişe hem de bir veda notu bile yazmadan koşarak aramızdan kaçmayı tercih eden **Bourdain**'in kararını sadece bir nedene bağlamak en çok ona haksızlık olur gibime geliyor. Dolayısıyla filmin en zayıf noktalarının bu bölüm olduğu söylenebilir.

Filme dair buraya kadar anlattıklarımın **Bourdain**'e dair karamsar bir yapı olduğu düşünülmesin. Belgesel, **Bourdain**'in inatçı kişiliğini hem meslek hem de hayat içinde aldığı seri mağlubiyetlerden sonra bile ayakta durabilmeyi nasıl başardığını da gösteriyor. Bununla beraber mağlubiyetin insanı özgürleştirebildiği, olgunlaştırdığı ve esas deneyiminin de buradan çıkabilme kudretinde olabileceği de **Bourdain**'in hayatı üzerinden vurgulanıyor. Zaten arkadaşları da onun manik depresif kişiliğiyle anılmasını istememişler; tam aksine **Bourdain**'i herkesin sevebileceği, renkli kişiliğiyle anmayı tercih etmişler. **Josh Homme**, mesela filmin sonlarına doğru gün batımına doğru yürüyen Tony imgesinin klişe olacağını düşünerek, eline gitarını alıp, onun en sevdiği parçalardan “Black and Blue is the Best”le vedasını yapıyor.

Şefin işine olan tutkusu, her programdaki mükemmeliyetçi tavrı, edebiyattan, sinemaya varana dek dev bir kültürel referansı “yemek” programı gibi görece ucuz televizyon şovuna nasıl yedirdiği detaylı bir şekilde anlatılıyor. Belgesel boyunca ortaya saçılan **Bourdain** DNA'sının en ilgi çekici tarafı hiç kuşku yok ki yemek, gezginlik ve **Bourdain**'in asla vazgeçmediği taviz vermez politik tutumu olsa gerek.

Televizyonda Yemek Asla Sadece Yemek Değildir

Yemek programları uzun yıllardır televizyon dünyasının en ilgi gören içerikleri arasında yer alıyor. Bu programlarda türlü lezzette yemekler yakın planlarla ve iştah açıcı anlarla resmediliyor. Sosyal medya çağında yemek tarifinin ya da doğrudan yemeğin sunumuyla ilgili vaziyetlerin daha grotesk bir hal aldığı söylenebilir. Ülkemizde de örnekleri sıklıkla görülen lokanta sahibi Instagram

fenomeni şefler, her gün sosyal medya üzerinden çlgınca yemekler yapıp, abartılı sunumlarla kendilerini dünyaya duyurmaya çalışıyorlar. Devasa hamburgerler, pizzalar, tatlılar, tuhaf et kesimleri, pilava ketçap sıkma gibi tuhaf imajlar gün boyu Instagram dünyasında üretiliyor. Bu kayıtlar israfa yol açan tutumları nedenleriyle etik açıdan problemlı içerikler. Dünya nüfusunun önemli bir kısmının sağlıklı yemeğe ve temiz içme suyuna erişim konusunda ciddi sıkıntılar çektiği bir dönemde işi arsızlığa varacak şekilde yemek sunumu yapmak politik olarak kabul edilebilir bir durum değil.

Mutfak dünyasını iyi bilen ve tüm hayatı boyunca dünyanın en ücra köşelerine kadar gidip tuhaf yemekler yiyen **Anthony Bourdain** bu hassas terazinin neresinde duruyordu peki? Belgeselin önemli saç ayaklarından biri bu konu olmuş. **Bourdain**'in programlarını izleyenler bilirler, onun programlarında lüks şatafatlı lokantalar, ışıltılı sofralar yerine daha sıradan hatta sokak lezzetlerine yaklaşan bir atmosfer vardır. Kendisini dünyanın en salaş lokantalarından birinde, Vietnam'da **Obama** ile yemek yerken bile görmüşlüğümüz vardı. Dolayısıyla onun programlarındaki politik tutum belki de en başından beri belliydi. Belgeselde **Bourdain**'in Afrika ziyaretlerinden birinde program ekibinin organize ettiği yemek dağıtma anında çıkan kargaşa bu duruma iyi bir örnek olsa gerek. Bu durum onun programa yaklaşımını değiştirmiş, politik keskinliği biraz daha arttırmış örneğin. Belgeselden gördüğümüz şekilde gittiği yerlerde karşılaştığı insan

portreleri, sığınmacılar, fakirlik, açlık gibi sarsıcı trajediler **Bourdain**'in dünyasını ciddi oranda sarmışa benziyor ve bu yük onun melankolik dünyasında sarsıcı gedikler açmış.

Dolayısıyla zaman ilerledikçe onun yaptığı program bir noktadan sonra sadece yemek ve gezi programı olmaktan çıkmış. Politika, sinema ve yemek üzerine televizyon için sırada dışı sayılacak bir şeye evrilmiş. **Bourdain**'in herhangi bir konuda hakikatleri söylemekten çekinmeyen tavrı hatta personasının gücünü doğrudan bu tavrından alması da programların etki gücünü arttırmış. Örneğin, belgeselde gördüğümüz şekilde Beyrut'ta çekim yaparken birden İsrail-Lübnan savaşının ortasında kalıp, hotelin terasından bombaların düşüşünü izleyip, tüm bunlar yaşanmıyormuş gibi havuza girip içki içmişler. Yaptığı işle, hayatın sert çarpışmasından doğan bu deneyim Tony için oldukça sarsıcı olmuş. Ülkelerine geri döndükten sonra **Bourdain**, bu görüntülerin yayınlanmaması gerektiğini düşünür örneğin. Bunun etik olarak doğru olmayacağı kanısındadır ama güçlü olan kanal yöneticileridir ve program yayınlanır. Politik keskinliği asla sadece bununla kısıtlı değildir. Uzun Güney Amerika turları sonrasında ABD'nin bu coğrafyaya yönelik takındığı sömürgeci tavrı sert bir şekilde eleştirebilmiş veya İstanbul ziyaretinde ifade özgürlüğü konusunda karşısındakine sorular yöneltebilmişti. Politik keskinliğinin bir başka noktası filmde gördüğümüz şekilde **Asia Argento**'nun Cannes Film Festivali'nde **Harvey Weinstein**'in kadınlara yönelik taciz ve tecavüz suçlarını kamuya duyurduktan sonra başlayan harekete doğrudan sert bir şekilde destek vermesi de yine onun hakikati söyleme gücünün bir parçası olarak okunabilir.

Anthony Bourdain ardında güzel hikâyeler bırakabilen nadir insanlardan biriydi. 20 yılı aşkın bir süre boyunca gezginciliğin sadece fotoğraf çekimi ya da rehber eşliğinde bir kenti tüketmek olmadığını defalarca bize göstermişti. "Eve dönmenin hem en büyük laneti hem de en huzurlu ikilemi" olabileceğini, tekrarı asla olmayacak anların, deneyimlerin, hissiyatların peşine düşmenin önemli olacağını, yemeğin kültürel bir şölen olduğu kadar günümüz dünyasında sert politik bir gerçekliği de imlediğini göstermişti. Üstelik bunu olabildiğince sadelikle, pozculuktan uzak ve izleyen herkesi dost masasına davet eden bir dille yapabiliyordu. Vedasının ardından ortalığı kaplayan hüznün dalgasının ana nedeni de buydu.

Hikâye anlatıcılığının kaçınılmaz illüzyonlarından biri gerçek ve kurgu arasındaki ince çizginin kopabileceği gerçeği olsa gerek. En nihayetinde hiçbir şey hayat kadar şaşırtıcı olmayacağı gibi iyi anlatılmış bir hikâye de hayatın kendisine bin basabilir. **Bourdain** yine belgeselden gördüğümüz kadarıyla hikâyelere gerçeklerden çok daha fazla inanmış. Banal gerçekliğin kafasında dönüp duran cevapsız sorulara yanıt veremeyeceğini çok erken fark etmiş. Yanıtları filmlerden, müziklerden, kitaplardan arayıp durmuş... Nihai sona giden yolun başlangıcı hayaller gerçekler çizgisinin geri döndürülemez bir şekilde aşınmasıydı belki. Dünya hayalperestlere göre bir yer olmadı. Hoşça kal şef. Sabaha kadar **Mark Lanegan** parçalarının çalındığı, viskinin su gibi aktığı, harika muhabbetlerin döndüğü 'Evrenin Sonundaki Restoran'da buluşmak üzere...

